

TDK dolgozat

Kapcsolati erőszak és az iskolai prevenciós csoportok hatékonysága

Készítette:

Czövek Erzsébet Gabriella

Neptun kód: ZEVG70

Egészségügyi szociális munka MA

Konzulens:

Dr. Havasi Virág

egyetemi docens

Miskolc

2021

Tartalomjegyzék.....	2
Bevezetés	3
I. A bántalmazás elméleti háttere	5
I.1. A gyermekkor negatív élmények hatásai.....	7
I.2. Az iskolai szociális munka.....	12
I.2.3. Óvodai és Iskolai Szociális Segítés Munkacsoport Miskolc	15
II. Empirikus kutatás.....	17
II.1. Módszertan.....	17
II.2. „Mezítlábas lányok” – prevenció a kapcsolati erőszak témakörében, a résztvevő megfigyelés tapasztalatai.....	17
II.3. „Mezítlábas lányok” – prevenció a kapcsolati erőszak témakörében a szakértők szempontjából.....	20
II.3.1. A segítő szakemberek tapasztalatai	20
II.3.2. A speciális fókuszú prevenciós csoportfoglalkozások hatása	25
II.4. „Mezítlábas lányok” – prevenció a kapcsolati erőszak témakörében a résztvevő diákok szemszögéből	27
II.4.1. Az erőszak megjelenési formái	28
II.4.2. A bántalmazás érintettjeinek tapasztalatai.....	29
II.4.3. Az áldozatok segítségkérésének folyamata.....	30
Összegzés	32
Irodalomjegyzék.....	35
Internetes hivatkozások	36

Bevezetés

Napjainkban a családon belüli és a párkapcsolati erőszakra a társadalom magánügyként, tabuként tekint. A családon belüli erőszak egy nagyon komplex, sokrétű jelenség, amelynek számos megjelenési formája van. A folyamat egyik alappillére az erőszakos magatartás valamint az, hogy az elkövető és az áldozat jól ismerik egymást. A rendszeresen ismétlődő magatartás célja a másik ember feletti teljes kontroll és hatalom megszerzése. A rendszeresen ismétlődő erőszakos magatartásba számos viselkedésforma beletartozik, amelyet a bántalmazó felváltva használ, hogy hatalmat szerezzen és gyakoroljon áldozata felett.¹

A hozzátartozók sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények esetén a rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján a magas látencia miatt csak következtetni tudunk a probléma súlyosságára. A KSH adatai szerint a hozzátartozók sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények áldozata 70%-ban a nők és 30%-ban a férfiak voltak 2011-ben.²

Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége 2014-ben végzett reprezentatív kutatása szerint Magyarországon élete során minden ötödik nő a partnere által elszenved testi vagy szexuális erőszakot. Napjainkban körülbelül 220.000 nő él olyan kapcsolatban, ahol a partnere valamilyen formában bántalmazza. A kutatás szerint a válaszadók 7%-a átélte már 15 éves kora fölött a szexuális erőszakot továbbá a megkérdezettek 49%-a átélte 15 éves kora fölött a partnere részéről a lelki erőszakot. Ha ezeket az adatokat a 2011-es népszámlálási adatokra rávetítjük, akkor megállapítható az, hogy Magyarországon 1.968.400 nő él, akit 75 éves kora előtt lelkileg súlyosan bántalmazott a partnere. Hazánkban élete során 763.300 nőt ért testi és közel 300.000-ret szexuális bántalmazás a partnere részéről. Megállapítható az is, hogy jelenleg legalább 261.000 nő él olyan kapcsolatban, amelyben ki van téve a fizikai és/vagy szexuális erőszaknak.³

Az UNICEF nemzetközi kutatása szerint a világon egymilliárd gyermeket érint évente a szexuális, fizikai vagy pszichológiai bántalmazás valamelyik formája. Mindemellett napjainkban a pandémia okozta bezártság, félelem és egzisztenciális bizonytalanság a gyermekek számára még veszélyesebbé tette a világot 2020-ban, becslések szerint akár 30%-

¹ <https://nane.hu/fiataloknak/parkapcsolati-eroszak/> (2021.10.20.)

² https://www.ksh.hu/szamlap/életünk_csbe.html?lang=hu (2021.10.20.)

³ https://nane.hu/wp-content/uploads/miert_marad_2015.pdf (2021.10.20.)

kal is nőhetett a gyermekek elleni bántalmazási esetek előfordulása, amely legjelentősebben látens módon és évekig feltáratlan formában történik.⁴

Dolgozatomban a Miskolcon dolgozó iskolai szociális segítők speciális fókuszú prevenciós csoportfoglalkozásait és hatásukat vizsgáltam. Kutatásom első részében a Miskolci Egyesített, Szociális, és Gyermejjóléti Intézmény Család és Gyermejjóléti Központ Óvodai és Iskolai Szociális Segítő Munkacsoport által lehetőségem nyílt Miskolcon részt venni a kapcsolati erőszak témakörében szervezett iskolai prevenciós foglalkozások sorozatán. A prevenciós csoportok működését egyrészt a megfigyelés módszerével másrészt szakértői interjúk elkészítésével vizsgáltam. Kutatásom második részében négy félig strukturált interjút készítettem Miskolcon és Miskolc Járásában dolgozó óvodai és iskolai szociális segítőkkel.

Kutatásom harmadik részében a bántalmazás megjelenését vizsgáltam a Miskolcon tanuló azon fiatalok körében, akik részt vettek a speciális fókuszú prevenciós csoportfoglalkozáson. Ennek során az erőszak megjelenési formáit, a bántalmazás érintettjeinek tapasztalatait valamint az áldozatok segítségkérésének folyamatát kutattam az interjúzás módszerével. A félig strukturált interjúk segítségével két dimenzió keresztül vizsgáltam: a segítő szakemberek tapasztalatait valamint a prevenciós csoportfoglalkozások hatását vizsgáltam.

⁴ <https://unicef.hu/bantalmazas/kisokos> (2021.10.20.)

I. A bántalmazás elméleti háttere

A bántalmazás leggyakrabban a „biztonságot nyújtó” otthon falai között zajlik. A családon belüli erőszak és a gyermekbántalmazás gyakran együtt járó folyamat, és minél gyakoribb a családon belüli erőszak, annál inkább maga a gyermek is áldozata lesz a bántalmazás folyamatának. Számos kutatás szerint a partnerbántalmazást elkövető szülő gyermeke az erőszaktól mentes családok gyermekeihez képest 15-ször nagyobb eséllyel szenvednek el fizikai bántalmazást és elhanyagolást, továbbá sokan megismétlik közülük a felnőttkori kapcsolataikban a bántalmazás vagy áldozattá válás mintáját.⁵

Számos ember számára a háború a saját otthonában kezdődik, hiszen évente legalább hárommillió gyermek esik elhanyagolás vagy bántalmazás áldozatává. Gyakorlatilag minden külföldi háborús zónában szolgálatot teljesítő katonára jut tíz olyan gyermek, aki saját otthonában van veszélynek kitéve. Ez rendkívül borzasztó, hiszen egy fejlődésben lévő gyermek nagyon nehezen épül fel különösen akkor, ha a saját gondozói lesznek a kínok és fájdalom forrásai.⁶ A traumatizáció átélése 4-6-szorosára növeli egy újabb, akár más típusú bántalmazás elszenvedésének esélyét. Tehát a gyermekbántalmazás a legerősebb előrejelzője a jövőben bekövetkező bántalmazásnak. A komplex traumatizációt átélt gyermekek számos esetben súlyosan diszfunkcionálisan működő családokban nőnek fel, ahol kiszámíthatatlan a rendszeres krízishelyzetekkel küzdő és/vagy sokszor pszichiátriai betegségektől szenvedő szülők viselkedése és gyakori a pszichoaktív szer használat.⁷

A WHO megközelítése szerint a gyermekbántalmazás egy olyan viselkedési formát jelent, amely magába foglalja a gyermekek ellen elkövetett fizika és érzelmi negatív bánásmódot, a szexuális visszaélést, az elhanyagolást vagy a hanyag bánásmódot, a gyermekek kizsákmányolásának bármely formáját, amely a gyermek egészségének fejlődésének vagy méltóságának valós vagy potenciális sérelmét eredményezi egy olyan

⁵ Kuritárné Szabó Idikó, Tisljár-Szabó Eszter: Úgy szerettem volna ha nem bántottak volna. A családon belüli gyermekkori traumatizáció: elmélet és terápia. Budapest, 2015. 21. o.

⁶ Bessel Van Der Kolk: A test mindent számon tart. Az agy, az elme és a test szerepe a traumafeldolgozásban. Ursus Libris Kft. 2020. 27. o.

⁷ Kuritárné Szabó Idikó, Tisljár-Szabó Eszter: Úgy szerettem volna ha nem bántottak volna. A családon belüli gyermekkori traumatizáció: elmélet és terápia. Budapest, 2015. 21. o.

kapcsolatban, amely a felelősségen, a bizalmon vagy a hatalmon alapszik.⁸ A definíció alapján az egészségügyi világszervezet az alábbi típusait különbözteti meg a gyermekbántalmazásnak:

- Fizikai bántalmazás: Olyan szándékos, agresszív cselekedet (pl. ütés, rúgás, égés, mérgezés, fulladás) amely a fizikai sérüléshez, halálhoz vezet vagy vezethet.
- Szexuális bántalmazás: Minden olyan cselekedet idetartozik, amikor a gyermek bevonása történik olyan szexuális aktivitásba, amelyet a gyermek képtelen megérteni, felfogni, amelyhez érdemben nem járul hozzá vagy életkorából, fejlettségi állapotából adódóan nem érett, továbbá amelyet tilt az adott társadalom/közösség jog- és szokásrendje, illetve az adott környezetben elfogadott tabuk. Ide tartozik a gyermek kényszerítése, késztetése bármilyen törvénytelen szexuális aktivitásra, a gyermekprostitúció valamint a gyermek felhasználása és kizsákmányolása pornográf anyagok, videó felvételek, megnyilvánulások formájában.
- Érzelmi bántalmazás: Olyan rendszeresen ismétlődő, hosszú időn át fennálló negatív irányú érzelmi bánásmódot jelent, amely súlyos és negatív hatással van a gyermek érzelmi fejlődésére. Idetartozik az a fajta magatartásmód is, amikor a gyermek felé azt közvetíti a felnőtt, hogy értéktelen, elfogadhatatlan, nem kívánt vagy nem szeretett. Az érzelmi bántalmazás magába foglalja a gyermekekben fellépő állandó félelemérzet és szorongás keltését, a megszégyenítést, az állandó kritizálást, az érzelmi zsarolást vagy a gyermek kihasználását. Az ilyen típusú bántalmazás egyik legsúlyosabb formája, amikor a gyermek olyan élethelyzetben van, ahol szem és fültanúja másik személy bántalmazásának.
- Elhanyagolás: Amikor a szülő vagy gondviselő rendszerint nem tesz eleget a gyermek alapvető szükségleteinek kielégítésére, védelmére, felügyeletére vonatkozó igényeinek és így súlyos kárt okoz a gyermek egészségére, oktatására, érzelmi fejlődésére, táplálkozására, lakhatására, biztonságos környezetére vonatkozóan. Ezzel a viselkedésformával a szülő veszélyezteti a gyermek egészségi, mentális, lelki, erkölcsi és szociális fejlődését. Az elhanyagolás történhet érzelmi és fizikai szinten is.⁹

⁸ Butchart, A., Harvey, A.P., Mian, M., & Furniss, T. (2006). Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence. Geneva, World Health Organization and International Society for Prevention Child Abuse and Neglect. http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43499/1/9241594365_eng.pdf

⁹ MOGYESZ (MÓDSZERTANI GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLATOK ORSZÁGOS EGYESÜLETE) [2006]: Kézikönyv a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtók számára a gyermekekkel szembeni rossz bánásmóddal

I.1. A gyermekkori negatív élmények hatásai

A pszichológiában már régóta bizonyítást nyert, hogy a személyiségfejlődésre nagy hatással vannak a gyermekkori élmények. Ha egy gyermek bizalommal teli gondozói kapcsolatban valamint környezetben él és növekszik, az hozzájárul ahhoz, hogy az egészséges, érett felnőtt működéshez szükséges képességeket elsajátítsa. Ezzel szemben, ha egy gyermek traumatikus élményeket szenvedett el, akkor testi- és lelki fejlődésére vonatkozóan veszélyeztetett, különösen akkor, ha a bántalmazást a családon belül szenvedte el. Számos kutatás igazolja, hogy a súlyos, halmozott traumatikus gyermekkori tapasztalások jelentős fejlődési elmaradást és akár egész életen át tartó pszichopatológiát okozhatnak. A bántalmazást átélt gyermekek 3-5-szörös gyakorisággal szenvednek pszichiátriai kórképekben, hiszen a személyközi kapcsolataikat megterhelik a korai kötődési kapcsolat traumatikus élményei, amely sokszor a stressz forrásaiként működnek. Így nem alakul ki a megfelelő konfliktuskezelési, érzelem- és agressziószabályozási készség, amely azt eredményezheti, hogy megismétlődnek a bántalmazó kapcsolati minta szerepei: vagyis lesz olyan, aki ismét áldozattá válik, illetve lesznek olyanok, akik a bántalmazó vagy a cserbenhagyó szerepet öltik majd magukra.¹⁰

A gyermekkori traumatizáció a mentális viselkedési zavarok kialakulásában oki tényezőként jelenik meg, valamint népegészségügyi szempontból az egyik legjelentősebb tényező a szomatikus betegségek kialakulásában. Tehát a gyermekkori traumatizáció nagymértékben hozzájárul az egészséggel kapcsolatos egyenlőtlenségek kialakulásához és fenntartásához. A szakirodalom szerint egyéni és kollektív, imperszonális és interperszonális, valamint 1-es és 2-es típusú traumatizációt különböztetünk meg. A kollektív traumatizáció egy időben érint sok embert, amely embercsoportok által és embercsoportok nélkül elkövetett folyamat. Az embercsoportok által leggyakrabban elkövetett traumák legjellemzőbb példái a népirtások és a háborúk. Az embercsoportok nélküli traumatizációhoz soroljuk a természeti katasztrófákat. Az interperszonális traumatizációban ember okoz embernek sérelmet, amely egy gyakori folyamat és sokszor titokban zajlik, a leggyakoribb helyszíne pedig a család, ahol a gyermek, házastárs vagy partner illetve az idős ember bántalmazása történik. Ebbe a kategóriába soroljuk még az idegen személyek által vagy a munkahelyi közösségekben

kapcsolatos esetek ellátásához és kezeléséhez. Budapest. http://www.okm.gov.hu/letolt/kozokt/bantalmazas_kezikonyv_080409.pdf (2021.11.12.)

¹⁰ Ujhelyiné Nagy Anikó – Kuritárné Szabó Ildikó: Az ártalmas gyermekkori élmények hatása a felnőttkori egészségi állapotra – szakirodalmi összefoglaló. Mentálhigiéné és Pszichoszomatika 21 (2020) 1, 1-4. o.

elkövetett agresszív erőszakforma bármely típusát. A kötődési kapcsolatban elkövetett bántalmazás az egyik legsúlyosabb következményekkel járó traumatípus, amit kötődési traumaként is említ a szakirodalom. A traumatizáció típusok megélésében és kimenetében meghatározó különbségek vannak, hiszen sokkal nehezebb elviselni azt a folyamatot, amikor valaki szándékosan, tudatosan okoz valakinek sérelmet, mint amikor egy természeti erőnek való kiszolgáltatottság történik. A természeti katasztrófák áldozatainak 4%-a szenved poszttraumás stressz szindrómában, ezzel szemben az interperszonális traumatizáció áldozatainak közel 50%-a szenved PTSD-ben szexuális erőszak miatt. A traumatizáció időbeli tulajdonságait figyelembe véve megkülönböztetünk 1-es és 2-es típusú traumatizációt. Az 1-es típusú traumatizáció egyszeri, nem várt, hirtelen bekövetkező eseményt jelent, ezzel szemben a 2-es típusú traumatizáció egy hosszantartó, rendszeresen ismétlődő folyamatot jelent.¹¹

Az egyik nagyszabású nemzetközi longitudinális vizsgálat (Adverse Childhood Experiences Study) szerint a családon belül átélt gyermekkori traumatikus élmények erős előrejelzői mind a mentális zavaroknak, mind a multiplex szomatikus következmények. A kutatás során a vizsgálati mintán dózis-hatás összefüggés igazolódott be, vagyis minél több ártalomtípus elszenvedője volt gyermekkorában az egyén, felnőttként annál nagyobb valószínűséggel szenvedett el valamilyen egészségkárosodást. Továbbá a kutatás felhívta a figyelmet a családon belül átélt gyermekkori traumák rendkívüli voltára és halmozódására a vizsgált középosztálybeli, középkorú populáció körében. A kutatás szerint megállapítható az, hogy az a gyermek, aki elszenvedett egy bizonyos típusú traumatikus élményt, az 80%-kal nagyobb eséllyel él át további ártalmakat gyermekkorában.¹²

A WHO 2013-as jelentése szerint Európában a gyermekek 29%-a átélte már az érzelmi bántalmazást, 23%-a tapasztalta már a fizikai bántalmazást. A jelentés szerint az európai gyermekek 18,4%-nak volt része érzelmi elhanyagolásban 16,3%-nak pedig fizikai elhanyagolásban. A gyermekek 9,6%-a átélte már a szexuális abúzust Európa-szerte, amely a nemek lebontása szerint a lányok 13,4%-át, a fiúk 5,7%-át jelentette.¹³

¹¹ Kuritárné Szabó Ildikó, Tisljár-Szabó Eszter: Úgy szerettem volna ha nem bántottak volna. A családon belüli gyermekkori traumatizáció: elmélet és terápia. Budapest, 2015. 13-16. o.

¹² Ujhelyiné Nagy Anikó – Kuritárné Szabó Ildikó: Az ártalmas gyermekkori élmények hatása a felnőttkori egészségi állapotra – szakirodalmi összefoglaló. Mentálhigiéné és Pszichoszomatika 21 (2020) 1, 5-7. o.

¹³ https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf (2021.11.09.)

A trauma mindig megnehezíti a meghitt, bizalmas kapcsolódást másokkal, attól függetlenül, hogy olyasvalaminek az eredménye, amit mi magunk követünk el, vagy amit velünk követtek el. Ilyenkor egyrészt felmerülhet a kérdés, hogy hogyan legyünk képesek megbízni újra önmagunkban vagy akár másokban? Hogyan éljünk meg egy valóban meghitt kapcsolatot, ha korábban brutális erőszaknak estünk áldozatául. A traumatizált személyeknek az egyik legnagyobb kihívást az jelenti, hogy szembenézzenek a traumához kapcsolódó szégyenérzetükkel, azzal, ahogy a traumatikus cselekmény során hogyan viselkedtek. A traumatizált emberek sok esetben megvetik önmagukat, azért amiért rettegetek, kiszolgáltatott helyzetbe kerültek vagy dühösek voltak. A bántalmazott gyermekek esetében megfigyelhető az, hogy nagyrészüket szégyent érez amiatt, amit azért tett, hogy életben maradjon, és ne veszítse el a kapcsolatot az őt bántalmazó személlyel, különösen akkor, ha ez a személy olyasvalaki, akitől a gyermek függött. Ez a fajta zavaradottság odavezet, hogy a szeretet és a terror, a fájdalom és az élvezet közti különbségtételben zavar lép fel.¹⁴

A családon belüli erőszak áldozatait sok esetben senki sem támogatja, senki nem menekíti ki a kedvezőtlen helyzetből és az átélt fájdalmát nem meri feltárni senkinek. A trauma így gyakran titokban marad, amely az áldozatot elszigeteli, akadályozza a feldolgozási folyamatát, és növeli a patológiás kimenet esélyét is.¹⁵

A traumatizált személyek a traumájukat hajlamosak mindenre rávetíteni, így nehezen tudják értelmezni a jelen pillanatában a külső környezetben zajló dolgokat. A trauma hatással van a képzeletre, holott a képzelet döntő mértékben fontos a mindennapi életünk minősége szempontjából. Az emberi képzeletnek köszönhetően új lehetőségeket láthatunk meg magunk előtt, tehát jelentős mércét képez a vágyaink és reményeink életre keltésében. Egy traumatizált ember alapvetően másként látja a világot a többi emberhez képest, hiszen az utcán elsétáló személybe olyasvalakit is beleláthat, aki meg akarja támadni őt.¹⁶

A traumának köszönhetően alapjaiban változik meg annak módja, ahogyan az elme és az agy az észlelést érzékeli. A folyamat során megváltozik az, hogy miként és miről gondolkodunk valamint a gondolkodásra vonatkozó képességük is. A traumatizált emberek

¹⁴ Bessel Van Der Kolk: A test mindent számon tart. Az agy, az elme és a test szerepe a traumafeldolgozásban. Ursus Libris Kft. 2020. 19-20.o.

¹⁵ Kuritárné Szabó Idikó, Tisljár-Szabó Eszter: Úgy szerettem volna ha nem bántottak volna. A családon belüli gyermekkori traumatizáció: elmélet és terápia. Budapest, 2015. 15. o.

¹⁶ Bessel Van Der Kolk: A test mindent számon tart. Az agy, az elme és a test szerepe a traumafeldolgozásban. Ursus Libris Kft. 2020. 23. o.

teste hiperéber marad, készenléti állapotba kapcsol egy újabb pillanatban bekövetkező támadásra. Gyakorlatilag a testnek fel kell fogni azt, hogy a veszélyforrása elmúlt és meg kell tanulnia jelen valóságban élni. A bántalmazás során a bántalmazottak gyakorlatilag csapdába esnek és lefagynak a traumát kiváltó eseményt követően, így nem képesek tenni annak érdekében, hogy elkerüljék az elkerülhetetlennek tűnő folyamatot. A „küzdeni és menekülni” elv gátolva van a bántalmazottakban így ez egy rendkívül felfokozott izgatottságot vagy összeomlást képes eredményezni.¹⁷

Az erős érzelmek képesek bekapcsolni a limbikus rendszert és azon belül is az amigdalát. Az amigdala főfunkciója az, hogy figyelmeztessen minket, ha veszélyt észlel, majd aktiválja a test stresszválaszát. A félelemközpont bekapcsolása során stresszhormonok és idegimpulzusok árasztják el a testet és ebben az állapotban megemelkedik a vérnyomás, felgyorsul a szívverés, fokozódik az oxigénfelvétel, ezáltal gyakorlatilag a szervezet felkészül a küzdelemre vagy a menekülésre. Az agykéreg bal oldali homloklebenyében található a Broca-terület, amelynek aktivitása jelentős mértékben csökken a trauma hatására. Ez a terület a beszéd egyik központja, amely, ha nem működik megfelelőképpen, akkor gyakorlatilag képtelenek vagyunk szavakba önteni a gondolatainkat és az érzéseinket. Az emléketörések során a Broca-terület kikapcsol, ezért fordul elő a bármilyen típusú traumát átélt áldozatokkal, hogy csak némán és dermedten ülnek és csak a hallgatásra képesek. A traumát átélt embereknek sok esetben még évek múltával is nehéz megszólalniuk, hiszen a testük ilyenkor újra megtapasztalja a félelmet, a tehetetlenséget, a dühöt. A traumatizált embereket, ha valami a múltra emlékezteti, akkor a jobb agyféltekéjük úgy reagál, mintha az eredeti traumatikus esemény akkor történné velük, és mivel a bal félteke nem működik megfelelően, így nincsenek tudatában annak, hogy a múltat élik és játsszák újra, mindeközben dühösek, rémültek, lefagytak és szégyellik magukat.¹⁸

A gyermekkori traumatizáció során különféle felnőttkori mentális és szomatikus tünetek, megbetegedések jelennek meg. A folyamatos fenyegetésészlelés, az érzelmileg súlyosan megterhelő és kezelhetetlennek tűnő állapotok, valamint a megküzdéshez szükséges

¹⁷ Bessel Van Der Kolk: A test mindent számon tart. Az agy, az elme és a test szerepe a traumafeldolgozásban. Ursus Libris Kft. 2020. 28-37.o.

¹⁸ Bessel Van Der Kolk: A test mindent számon tart. Az agy, az elme és a test szerepe a traumafeldolgozásban. Ursus Libris Kft. 2020. 50-53. o.

képességek hiányosságai szinte folyamatos stressz-állapotot okoznak, amely az immunrendszer működésére is hatással vannak.¹⁹

A PTSD során az agy három régiójában diszfunkció lép fel, amely érinti a hippokampuszt, a ventromediális prefrontális kérget és az amigdalát. A három terület együttes helytelen működése azt eredményezi, hogy a traumatizált személyek képtelenek túllépni az eseményeken, hiszen gyakran emléketörések révén újraéli a nem kívánt eseményeket. Az önkéntelen felidézés szorongással, depresszióval, pánikkal és félelemérzettel társul. A stresszmechanizmus során a hippokampusz térfogata csökken, ennek hatására a traumatizált személy egyre inkább képtelené válik megkülönböztetni a közelmúlt és a régmúlt emlékeit. Ennek hatására stresszes válaszreakció lép fel bizonyos ingerek hatására, amelyek egy kicsit is emlékeztetik a megtörtént események sorozatára. A ventromediális prefrontális kéreg szerepe az, hogy az amigdala által előidézett érzelmi válaszokat szabályozza, ahol főként a negatív érzelmeknek jut nagyobb szerep, valamint a félelmi válaszokat is az amigdalán keresztül adjuk. Mindeközben az amigdala felpörög, így a PTSD hatására hiperaktivitás jön létre. A negatív érzelmek keletkezésének hatására az amigdala túldolgozza magát, így erőteljesebb félelemhullám érkezik, amint a ventromediális prefrontális kéreg sem képes megállítani, hiszen a hippokampusz diszfunkcionális működése miatt képtelen megállapítani, hogy melyek a régmúltban és melyek a jelenben tapasztalt események.²⁰

A traumát követően a túlélőknek az idegrendszere megváltozik, hiszen megpróbálják elnyomni magukban a kialakult belső káoszt, így elveszítik azt a képességüket, hogy spontán módon éljék az életüket. Ezek az emberek megrekednek, a fejlődésük bizonyos szinten megakad mivel nem képesek integrálni az új élményeket az életükbe. A trauma lényege a disszociáció, amely során a megrázó élmény leszakad és darabokra töredezik és így saját életet kezdenek el élni a traumához tartozó érzelmek, hangok, képek, gondolatok valamint érzetek. Az emléktöredékek, amelyek a különböző érzékszerveinkre hatással vannak betolódnak a jelenbe, ahol gyakorlatilag a traumatizált személy újra éli a történeteket. Az újra játszott traumatikus események, emléketörések bizonyos szempontból rosszabbak, mint maga a trauma, hiszen a traumatikus eseménynek van eleje és vége, ezzel szemben az emléketörések bármikor jelentkezhetnek ébrenlét és alvási állapot során is. Kiszámíthatatlan,

¹⁹ Ujhelyiné Nagy Anikó – Kuritárné Szabó Ildikó: Az ártalmas gyermekkori élmények hatása a felnőttkori egészségi állapotra – szakirodalmi összefoglaló. Mentálhigiéné és Pszichoszomatika 21 (2020) 1, 1-4. o.

²⁰ Bessel Van Der Kolk: A test mindent számon tart. Az agy, az elme és a test szerepe a traumafeldolgozásban. Ursus Libris Kft. 2020. 71-73. o.

hogy mikor következik be, és hogy meddig fog tartani. A trauma által létrejövő erőteljes disszociáció egyik tünete a deperszonalizáció, amikor a traumatizált személy tekintete kiüresedik, tudatállapota szétszóródik valamint biológiailag egy lefagyási reakció jön létre.²¹

A poszttraumás jelenségek szűkebb értelemben az emlékezeti kódolás és tárolás sajátosságaival magyarázhatók, hiszen a traumatikus emlékek nem az önéletrajzi memóriába épülnek be, hanem a primitívebb emlékezeti struktúrába tárolódnak. A feldolgozatlan, megfagyott emléktöredékek nem idézhetőek elő akaratlagos formában, azonban a traumára emlékeztető jelzőingerek hatására életre kelnek, akaratlan emlékbetörések és kondicionálatlan reakciók formájában. A fargmentált emléktöredékekért az állapoton belüli disszociáció felelős, amely során sem az integráció, sem a jelentésátadás nem lehetséges, így az elkülönülten raktározott töredékek elkülönülten törnek a tudatba. Tehát a traumatikus érzések aktiválódásához nem kapcsolódik a traumára történő emlékezés, vagy a tudás érzelmi megélés nélkül jelenik meg, vagy értelmetlennek tűnő testi érzékszervi töredékek jelennek meg, vagy viselkedéses ismétléseket tapasztalunk, ami agresszió, ismételt áldozattá válás vagy önbántalmazás formájában jelenik meg.²²

I.2. Az iskolai szociális munka

Az iskolai szociális munka története az 1990-es évekig nyúlik vissza Magyarországon, hiszen ekkor már egyértelművé vált az, hogy az oktató-nevelő munkát végző pedagógusokon kívül szükség van olyan segítő szakemberekre, akik az iskolában megjelenő problémákat képesek professzionális szinten, helyben azonosítani majd a feltárt problémára beavatkozási módszereket alkalmazni.²³ Az 1990-es évek elején az iskolákban kialakult problémahelyzetre háromféle megoldás született. Egyrészt gyermekvédelmi munkakörben elkezdtek pedagógusokat alkalmazni, akiket megbíztak azzal a feladattal, hogy a problémás gyerekekkel és családjaikkal foglalkozzanak. Ebben a modellben a munkáltató és a szakmai vezető az iskolaigazgató maradt. Másrészt megoldásnak bizonyult a „belső” iskolai szociális munka,

²¹ Bessel Van Der Kolk: A test mindent számon tart. Az agy, az elme és a test szerepe a traumafeldolgozásban. Ursus Libris Kft. 2020. 61-80. o.

²² Merza Katalin, Kuritárné Szabó Ildikó (2012): A disszociáció hagyományos és új megközelítése. *Psychiatria Hungarica* 27: (1), 18-28. o.

²³ Boros Julianna (2019): Az iskolai szociális munka és az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység. In: Boros J. (szerk.): Az iskolai szociális munka alapjai. Oktatási segédanyag iskolai szociális munkások, óvodai és iskolai szociális segítők, pedagógus és szociális képzésekben résztvevők és dolgozó szakemberek számára. Digitális tankönyv. Pécsi Tudományegyetem BTK Közösségi és Szociális Tanulmányok Tanszék, Pécs. 5–6. o.

amelyet az alternatív iskolák vezettek be azzal a céllal, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű és a tradicionális iskolában rosszul teljesítő, megmaradni nem tudó gyerekeknek nyújtsanak lehetőséget. Ebben a modellben a szociális munkást az iskolai keretein belül alkalmazták, hiszen a modell filozófiája az, hogy a problémákat az az ember látja a leginkább, aki benne él. Harmadrészt pedig megjelent a „külső” iskolai szociális munka modellje, amelynek háttérintézménye a családsegítő szolgálat volt, a helyi önkormányzat támogatásával. A családsegítő delegált szakembere hátrányos helyzetű gyerekekből csoportot alkotott és nyári tábor szervezett a gyermekek számára. Magyarországon 1991-től Esztergomon a Vitéz János Tanítóképző Főiskolán, majd 1993-tól az ELTE képzésében is megjelent a szakterület oktatása. 1998-ban Szekszárdon került megrendezésre a Szociális Munkások I. Országos Konferenciája, amelynek fő célja az volt, hogy az iskolai szociális munkások között létrejöjjön egy szakmai tapasztalatcsere. 2005-ben a gyermekjóléti szolgálatok egységes kiadványa már jóval részletesebben jelenítette meg az iskolai szociális munkát, a kiadványban leírtak szerint az iskolai szociális munkának preventív jelleggel kell működnie. 2006-ban az INDIT Közalapítvány megkezdte iskolai szociális munka programját, amelynek tapasztalatai mentén jött létre az úgynevezett pécsi modell. 2007-ben létre jött a Magyarországi Iskolai Szociális Munkások Egyesülete, majd 2010-ben a szakmafejlesztésre irányuló fejlesztéssel foglalkozó Iskolai Szociális Munkások Egyesülete. 2010 és 2016 közötti időszakban számos szakmai ajánlás, stratégia került kidolgozásra, amelynek kidolgozása az iskolai szociális munka szélesebb körű elterjesztését tűzte ki célul. 2016-ban a Kodolányi Főiskola elindította az első felsőfokú Iskolai szociális munka szakirányú továbbképzését.²⁴

2018. szeptember 1-jén kötelező feladat ellátási formaként jelent meg az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység, amely az Emberi Erőforrások Minisztériuma 15/1988. (IV.30.) NM rendeletében határozott meg a Család és Gyermekjóléti Központok speciális feladatellátásaként. Az említett rendelet azt is meghatározta, hogy a köznevelési intézményekben egy szociális segítő szakemberre 1000 gyermek számára biztosítja a szolgáltatást. A speciális feladat ellátási formát a köznevelési intézményektől szakmailag független személy látja el, akinek integrálódnia kell az adott oktatási intézmény struktúrájába

²⁴ Máté Zsolt: Iskolai szociális munka In: Boros J. (szerk.): Az iskolai szociális munka alapjai. Oktatási segédanyag iskolai szociális munkások, óvodai és iskolai szociális segítők, pedagógus és szociális képzésekben résztvevők és dolgozó szakemberek számára. Digitális tankönyv. Pécsi Tudományegyetem BTK Községi és Szociális Tanulmányok Tanszék, Pécs. 134–161. o.

és közösségébe. Így olyan szakemberek foglalkoztatása valósult meg, akik a szociális ellátórendszert jól ismerik és képesek bizonyos esetekben beavatkozni, közvetíteni. Tehát a szakembereknek olyan inter- és multidiszciplináris tevékenységet végeznek a hétköznapiak során, amellyel képesek az egyének, családok, közösségek és intézmények problémáinak modern megoldására, új típusú szolgáltatások bevezetésére, az iskolai célkitűzések támogatására. Az említett feladatok ellátáshoz nélkülözhetetlen feltétel, hogy a szociális munkás képes legyen önállóan dolgozni, reflektivitás szintjén meghatározó szereplőként a viselkedési normákat elsajátítsa és kövesse, valamint együttműködésre törekedjen az iskola szereplőivel. A szociális munka módszereit tekintve a köznevelési intézményekben egyéni esetkezelés, csoportmunka és közösségi szociális munka technikáit alkalmazza a segítő szakember. Ezenfelül a korrekció helyett a prevenció tevékenységei kerülnek előtérbe az iskolában dolgozó szakemberek számára. Bányai Enikő megközelítése szerint az iskolai szociális munkás szolgáltatás egy olyan preventív jellegű tevékenység a köznevelési intézményekben, amely az iskoláskorú gyermekek és fiatalok képességeinek és lehetőségeinek feltérképezését támogatja a szociális kapcsolataik, társadalmi integrációjuk korrigálásával.²⁵

A 15/1998. (IV.30.) NM rendelet módosítása 2/2018. (I.18.) EMMI során az NM rendelet 25. § szerint az óvodai és iskolai szociális szolgáltatás a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése érdekében a köznevelési intézményekben tanuló gyermekeknek, a gyermekek családjainak és a köznevelési intézmények pedagógusainak nyújt támogatást a szociális segítő munka eszközeivel. Így egyéni, csoportos és közösségi szociális munka valamint a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok ellátása valósul meg a segítő szakember által. A köznevelési intézményekben a kötelező feladat ellátás révén a segítő szakember kapocsként funkcionál az iskola, a szülők, a család, valamint az adott társadalmi környezet között.²⁶

²⁵ Boros Julianna (2019): Az iskolai szociális munka és az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység. In: Boros J. (szerk.): Az iskolai szociális munka alapjai. Oktatási segédanyag iskolai szociális munkások, óvodai és iskolai szociális segítők, pedagógus és szociális képzésekben résztvevők és dolgozó szakemberek számára. Digitális tankönyv. Pécsi Tudományegyetem BTK Közösségi és Szociális Tanulmányok Tanszék, Pécs. 5–6. o.

²⁶ Boros Julianna (2019): Az iskolai szociális munka és az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység. In: Boros J. (szerk.): Az iskolai szociális munka alapjai. Oktatási segédanyag iskolai szociális munkások, óvodai és iskolai szociális segítők, pedagógus és szociális képzésekben résztvevők és dolgozó szakemberek számára. Digitális tankönyv. Pécsi Tudományegyetem BTK Közösségi és Szociális Tanulmányok Tanszék, Pécs. 7. o.

I.2.3. Óvodai és Iskolai Szociális Segítés Munkacsoport Miskolc

MESZEGYI Család és Gyermekjóléti Központ Óvodai és Iskolai Szociális Segítés Munkacsoport munkatársai Miskolcon és Miskolc Járásában tevékenykednek. Az ellátási terület 39 településből áll össze- a miskolci az ország egyik legnagyobb járása. A 2021/2022-es tanévben Miskolc város tekintetében 47db óvodát és tagóvodát, 45db általános iskolát, 14 db gimnáziumot, 19 db szakgimnáziumot, szakközépiskolát, szakképző iskolát valamint 14 db gimnáziumot látnak el a különböző típusú intézményekben dolgozó óvodai és iskolai szociális segítők. Miskolc Járásában pedig 43 db óvodába, tagóvodában valamint 31 db vidéki általános iskolában dolgoznak a szakemberek. Tehát a MESZEGYI Család és Gyermekjóléti Központ Óvodai és Iskolai Szociális Segítés Munkacsoport munkatársai 210 db intézményben biztosítja 41 óvodai és iskolai szociális munkás a feladat ellátási formát.²⁷

A 2021 februárjában készült szakmai beszámoló alapján megállapítható az, hogy 40.950 gyermek található az ellátási területen a köznevelési intézményekben. Ebből az iskoláskorúak száma 35.217 fő, az óvodás korú gyermekek pedig 5733 fő. Az iskoláskorú gyermekek közül a HH és HHH tanulók százalékos aránya az intézmény becslései alapján, az összlétszámhoz viszonyítva 19%. Az óvodáskorúaknál ez az arány 29%.²⁸

Az ellátásban részesülő gyerekek nagy százaléka sokproblémás családból érkezik, sokan közülük rossz szociális háttérrel rendelkeznek. Lakóhelyüket tekintve is nagy a szórás, hiszen sokan szegregált területről járnak iskolába, óvodába, ugyanakkor jelen vannak a nagyvárosi lakótelepi, lakókörnyezetből származó hátrányok is. A gyerekek sokféle családból érkeznek, nagyszámban van jelen az egyszülős család, mozaik család. Mindehhez hozzáadódhatnak még a kortárs közösségek negatív hatásai is. Az elmúlt év során az alábbi tipikus problémákat jelezték az ellátási területen lévő intézmények a gyermekek vonatkozásában:

- rossz a szociális háttér
- magatartási problémák
- függőség
- bántalmazás

²⁷ MESZEGYI Család és Gyermekjóléti Központ Óvodai és Iskolai Szociális Segítés Munkacsoport szakmai vezetőitől kapott adatok alapján

²⁸ MESZEGYI Család és Gyermekjóléti Központ Óvodai és Iskolai Szociális Segítés Munkacsoport szakmai vezetőitől kapott adatok alapján, Beszámoló összefoglaló. 2021.02.11.

- tanulási zavarok
- mentális és pszichés problémák (falcolás, öngyilkossági kísérlet, kirekesztettség).²⁹

A Munkacsoportnak a hétköznapiak során gyakorlatilag egyszerre kell prevenciós munkát és krízisintervenciós beavatkozásokat biztosítaniuk eltérő körülmények között, mindezt team munkában a gyermekeket körülvevő rendszer szereplőivel a gyermekek problémáinak megoldása érdekében. A szolgáltatás biztosítása komoly feladat a sokféle kihívás miatt. Az intézmény célcsoportja a járás gyermekei, a gyermekek szülei valamint a köznevelési intézmények pedagógusai egyaránt. Az ellátási feladat során sokszínűség jellemzi a környezetet, a településeket, az intézményeket, a családokat. Az intézménynek az elakadások, a problémák és főként a gyermekek, a szolgáltatásnak minden típusú kihívásra, minden szintű szükségletre, igényre választ kell adnia.³⁰

²⁹ MESZEGYI Család és Gyermekjóléti Központ Óvodai és Iskolai Szociális Segítés Munkacsoport szakmai vezetőitől kapott adatok alapján, Beszámoló összefoglaló. 2021.02.11.

³⁰ MESZEGYI Család és Gyermekjóléti Központ Óvodai és Iskolai Szociális Segítés Munkacsoport szakmai vezetőitől kapott adatok alapján, Beszámoló összefoglaló. 2021.02.11.

II. Empirikus kutatás

II.1. Módszertan

Terepmunkám során a bántalmazás kérdéskörét vizsgáltam. Kutatásom első részében Miskolci Egyesített, Szociális, Egészségügyi és Gyermekjóléti Intézmény Család és Gyermekjóléti Központ Óvodai és Iskolai Szociális Segítő Munkacsoport által lehetőségem nyílt 2020/2021-es tanév valamint a 2021/2022-es tanév során részt venni a kapcsolati erőszak témakörében szervezett iskolai prevenciós foglalkozásokon. A prevenciós csoportok működését egyrészt a leíró-feltáró módszerrel másrészt szakértői interjúk elkészítésével vizsgáltam. A Miskolcon és Miskolc Járásában dolgozó óvodai és iskolai szociális segítők speciális fókuszú prevenciós csoportfoglalkozásokat szerveznek és tartanak Miskolc szakközépiskolaiban, gimnáziumaiban és kollégiumaiban.

Kutatásom második részében négy félig strukturált interjút készítettem Miskolcon és Miskolc Járásában dolgozó óvodai és iskolai szociális segítőkkel. Az interjúk magyar nyelven készültek. Az interjúalanyok nevét a dolgozatban megváltoztattam az anonimitás érdekében. Az interjú kérdéseinek kialakítása, majd az interjúk elemzése során három kutatási dimenziót állítottam fel, melyet, mint egyfajta mentális rácsot alkalmaztam. Ezek a dimenziók voltak: a segítő szakemberek tapasztalatai, a prevenciós csoportfoglalkozások hatása valamint a résztvevő megfigyelés tapasztalatai.

Kutatásom harmadik részében a bántalmazás megjelenését kívántam vizsgálni a Miskolc városában tanuló azon fiatalok körében, akik részt vettek a speciális fókuszú prevenciós csoportfoglalkozáson. Ennek keretében az erőszak megjelenési formáit, a bántalmazás folyamatát, a bántalmazás érintettjeinek tapasztalatait valamint az áldozatok segítségkérésének folyamatát kutattam az interjúzás módszerével.

II.2. „Mezítlábas lányok” – prevenció a kapcsolati erőszak témakörében, a résztvevő megfigyelés tapasztalatai

A 2020/2021-es tanév során megrendezett „Mezítlábas lányok” – prevenciós csoportfoglalkozás a Miskolci SZC Szemere Bertalan Technikum, Szakképző Iskola és Kollégiumában és a Kossuth Lajos Evangélikus Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Pedagógiai Szakgimnáziumában valósult meg. A 2021/2022-es tanév során megrendezett „Mezítlábas lányok” – prevenciós csoportfoglalkozások a Kossuth Lajos Evangélikus Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Pedagógiai Szakgimnáziumában valamint a Martin Luther

King Kollégiumban valósultak meg. A csoportfoglalkozások megszervezéséért és lebonyolításáért a Miskolci Egyesített Szociális, Egészségügyi és Gyermekjóléti Intézmény óvodai és iskolai szociális segítői voltak felelősek. A tevékenység a szakemberek korábbi tapasztalatai miatt indították, hiszen ahogy kialakult a közoktatási intézményekkel a bizalmi kapcsolat, egyre több bántalmazott gyermek került a szakemberek látóterébe. Mindemellett a Miskolci Egyesített Szociális, Egészségügyi és Gyermekjóléti Intézmény Gyermekjóléti Szolgálatának valamint a Gyermekjóléti Központnak az éves statisztikai adatai is alátámasztják azt, hogy egyre gyakrabban jelenik meg a gyermekek veszélyeztettségének fő okaként a családon belüli bántalmazás a 0-17 éves korosztály tekintetében.

2020-ban a Család és Gyermekjóléti Szolgálatoknál 2144 0-17 éves korosztályú gyermek esetében merült fel a veszélyeztetettség, akik közül 112 főnél jelentkezett a gyermek családon belüli bántalmazás fő okként. Közülük 43,8% élte át a fizikai bántalmazást, 50% tapasztalta a lelki bántalmazást és 6,2% átélte a szexuális abúzust. 0-17 éves korosztályú gyermek közül 478 esetben fordult elő az elhanyagolás, ebből fizikai elhanyagolás 70,1%-ukat, lelki elhanyagolás 29,9%-ukat érintette. A gyerekek fizikai bántalmazása 91,4%-ban szülő által, 2,9%-ban a testvér által valamint 5,7%-ban egyéb rokon, hozzátartozó által történt. A gyermekek fizikai bántalmazása 38,6%-ban a lányokat érintette. A gyerekeknek lelki bántalmazása 87,5%-ban szülő által, 1,6%-ban testvér által valamint 10,9%-ban egyéb rokon, hozzátartozó által történt. A gyermekek lelki bántalmazása 56,3%-ban a lányokat érintette. A szexuális abúzus 50%-ban szülő által, 50%-ban egyéb rokon, hozzátartozó által történt és 66,7%-ban a lány gyermekek körében valósult meg.³¹

2020 februárjában a Holland Nagykövetség Emberi Jogi Alapjának támogatásával egy képzést szervezett a Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen (NANE) Egyesület vidéken dolgozó segítő szakemberek számára önbecsülést növelő női csoportok szervezéséről és működtetéséről. A képzésen való részvétel feltétele, hogy a résztvevők vállalják, hogy a képzés elvégzését követően megszerveznek és megvalósítanak egy „Erő a változáshoz” csoportot. A képzésre Miskolcra két óvodai és iskolai szociális segítő szakember jelentkezett, akik vállalták, hogy egy iskolában fiatal lányok számára megvalósítják a csoportfoglalkozást. A továbbképzésre 2020 nyarán került sor a járványhelyzet miatt. A prevenciós foglalkozások megtartásának lehetőségét az iskolai szociális munkások felkínálták a közoktatási az oktatási

³¹ Miskolci Egyesített Szociális, Egészségügyi és Gyermekjóléti Intézménytől kapott A Család és Gyermekjóléti Szolgáltatások adatai 2020 alapján

intézmények számára, amelyek később lehetőséget biztosítottak a szakembereknek a foglalkozások megtartására.

A foglalkozás során kizárólag lányok alkották a résztvevők körét. A lányok életkora változó volt a különböző intézményekben tartott foglalkozásokon, 14 éves a legfiatalabb és 20 éves a legidősebb. A csoportfoglalkozáson jelenlévők létszáma mindig az adott osztályközösség létszámától és az aktuális intézményi hiányzástól függ. A gyerekek különböző szociokulturális háttérrel rendelkeztek, így volt olyan, aki mélyszegénységben élő, hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű valamint volt olyan résztvevő, aki jómódú családokból származik.

Ezen az óvodai és iskolai szociális munkások által szervezett és lebonyolított tematikus csoportfoglalkozásokon a résztvevő megfigyelés módszerével szereztem tapasztalatot. Szerencsésnek mondhatom magam, hiszen én voltam az egyik szakember, akit kiképzett a NANE Egyesület az „Erő csoport” megvalósításához szükséges facilitátori végzettséggel. A 2020/2021-es és a 2021/2022-es tanév során két-két csoportfoglalkozás sorozaton vettem részt, amelyek négy alkalmas prevenciós csoportülések voltak.

A foglalkozások célja, hogy a közoktatási intézményekben tanuló fiatalok ismereteket szerezzenek a kapcsolati erőszak témakörében, mindemellett, hogy megvilágítást kapjanak arról, hogy milyen ismérvei vannak az egyenrangú és a hierarchián alapuló kapcsolatnak. Továbbá, hogy elsajátítsák az aszertívabb, önérvényesítőbb viselkedés kialakítását, megtanulhatják a bántalmazáshoz kapcsolódó erős érzelmek (düh, gyász, félelem) kezelését valamint elsajátítsák a kapcsolati erőszak figyelmeztető jeleit.

A foglalkozás során a résztvevők számára a szakemberek biztonságos légkört alakítottak ki azzal, hogy a gyerekekkel közösen alkothatták meg a következő néhány alkalom csoportszabályát, mindemellett a szakemberek azt is jelezték a diákok számára, hogyha valaki nem szeretné megosztani a gondolatait a felmerülő témával kapcsolatban, annak passzolási lehetősége van. A szabályok és a keretek közös tisztázása, megalkotása során a foglalkozás megnyitása azzal kezdődött, hogy ki milyen impulzusokkal érkezik és távozik, amely meglátásom szerint azért is jelentős szerepet töltött be, mivel a résztvevők rendezhetik a magukban a benyomásaikat. A hangulatfelmérést a Dixit kártya segítette minden alkalommal, amely egy kiváló szemléltetőeszközként, asszociációs játékként szolgált, hogy a diákok elmeséljék a hangulataik, érzelmeik történetét a csoportfoglalkozás megnyitása és lezárása során. A foglalkozások során különböző módszerekkel, gyakorlatokkal vonták be a tanulókat.

A gyakorlatok között szerepelt a „párkapcsolati Maslow piramis”, az „ideális férfi- ideális nő megalkotása”, valamint a „bántalmazó kapcsolat intő jeleit” leíró gyakorlatok. A csoportvezető párosok között folyamatos volt a kommunikáció. A páros vezetés során a facilitátorok összhangban voltak egymással és szinte egymás keze alá dolgoztak, kiegészítették egymást.

Mind a két tanévben megtartott csoportfoglalkozások során a facilitátorok szakmailag jól felkészültek bizonyultak. A csoportvezetőket a részvevő-központúság jellemezte. Az adott alkalmat záró kör során figyelmet fordítottak a tanulók visszajelzésére. A csoportfoglalkozások során konfliktushelyzet nem alakult ki a gyermekek között, a facilitátorok jelezték, hogy mindenkinek a vélemény ugyanolyan fontos számukra, tehát figyelembe vették azt, hogy a fiatalok eltérő szociokulturális háttérrel rendelkeznek ezért különbözőképpen gondolkodnak. A csoportülések alkalmi élményközpontúak voltak. A tapasztalati élmény során a résztvevők a csoportélmény mellett, új perspektívák kialakítását sajátítják el, hiszen az éppen aktuális témakör megbeszélése során reflektálhatnak a diákok és elemezhetik azt, így képes a személyiségük és a társas kompetenciájuk leginkább fejlődni. A számos alkalommal nehezen emészthetőnek tűnő téma megtanítja a fiatalokat tudatosabbá válni a saját környezetük és párkapcsolatukat illetően.

II.3. „Mezítlábas lányok” – prevenció a kapcsolati erőszak témakörében a szakértők szempontjából

II.3.1. A segítő szakemberek tapasztalatai

A prevenciós csoportfoglalkozások megtartása a szakemberek elmondása alapján a lehetőség felkínálására vagy felkérésére valósul meg a miskolci köznevelési intézményekben. A csoportfoglalkozásokon kizárólag az adott osztályközösség vagy kollégiumi kis csoport tagjai vehetnek részt. A biztonságos közeg megteremtésénél az egyik alapvető dolog a titoktartás, hogy ami a csoportfoglalkozáson történik és elhangzik, annak ott is kell maradnia. A foglalkozások keretrendszerét biztosítja a szabályrendszer valamint az időkeret közös megalkotása.

„A csoportfoglalkozáson csak az osztály tagjai vehettek részt kívülálló személyek nem tartózkodhattak bent a terembe akkor, amikor a csoportfoglalkozás zajlott. Én úgy

gondolom, hogy a legfontosabb alappillére többek közt a bizalom megalapozása illetve annak megtartása.”³²

„Egy nagyon fontos alapja az, hogy ha a foglalkozáson bármit is csinálunk, akkor arra hagyunk időt, hogy azt átdolgoztassuk a gyerekekkel. Ugye itt az elején mindenféleképpen megismerkedünk egymással, ők is meg mi is. Hiszen elég komoly bizalmi kapcsolatot kell kiépíteni a gyerekekkel velünk illetve közöttük is. Az első alkalommal mindig az ismerkedés van, lefektetjük a szabályokat, hogy hogyan is akarják ezt csinálni. Ezután szépen lassan megyünk bele a téma sűrűjébe, de nagyon fontos az, hogy az önértékelési dolgaikról beszéljünk, arról hogy szeressék magukat, arról, hogy mihez van és mihez nincs joguk nekik illetve a párjuknak. Nagyon fontos ezért, hogyha a párkapcsolatról beszélünk, a kommunikációra kitérjünk, hogy egymással hogyan is tudják megbeszélni a dolgokat. És ez után jön az, hogy mi van akkor, ha úgy érzik, hogy gond van illetve, hogy miből is érezhetik azt, hogy gond van. Itt már főleg nagyon nagy szerepe van annak, hogy feloldozást kapjanak, ha rádöbbenek arra, hogy valami nem oké.”³³

„A foglalkozás megtartása páros vezetéssel történik, ez azért is nagyon fontos, mert egymás munkáját tudjuk segíteni és kiegészíteni másrészt, pedig ha van egy érintett, aki leblokkol esetleg sír, akkor valamelyikünk félre tud vonulni vele. Ilyenre egyébként nálam még nem volt példa... Körülbelül 4-5 alkalomra tudunk tervezni, amint említettem dupla órában. Az első alkalommal bemutatkozunk a diákoknak, majd néhány mondatban elmondjuk, hogy a bántalmazás, kapcsolati erőszak témakörével fogunk foglalkozni néhány alkalommal. Ezután szerződés-kötés történik, majd a résztvevőkkel közösen határozzuk meg a csoportfoglalkozások szabályait. A szabályok megbeszélése után szoktunk tartani egy bejelentkező kört, hogy ki milyen érzéssel, hangulattal van ma itt. A csoportfoglalkozások első alkalmával mindig viszünk ráhangoló-dó játékokat a témára vonatkozóan, ilyen például az, amikor egyénileg meg kell határozniuk a résztvevőknek, hogy milyen szerintük egy jól és egy rosszul működő párkapcsolat és annak milyen ismérvei vannak saját meglátásuk, élményeik vagy fantáziájuk alapján. Miután elkészültek egyénileg a feladattal a csoportvezetők eldönthetik, hogy közösen beszéljük meg a tartalmakat vagy akár kiscsoportra bontva

³² Részlet a szakértő 3 interjúból

³³ Részlet a szakértő 2 interjúból

*kell megbeszélniük a résztvevőknek és közösen kell létrehozniuk már ebből egy új sablont. Ha így történik, akkor a kiscsoportok munkáját beszéljük meg közösen és így elkészítünk egy osztályra vonatkozó jó és rossz tényezőket tartalmazó sablont. És lassan az időnk le is jár, hiszen szünetet mindig tartunk a csengetéskor és az alkalom lezárása nagyon fontos folyamat, hogy milyen élménnyel mennek el a részt vevők.*³⁴

„Hát előre megbeszéljük a kolléganőmmel, hogy melyik az aznapi csoport struktúrája, hogy miket hozunk be, milyen játékokkal, témákkal foglalkozunk és akkor ez alapján megvalósítjuk.”³⁵

A tematikus foglalkozások megszervezése és lebonyolítása páros vezetéssel történik, amely azért is fontos, hogy a szakemberek a nem várt, hirtelen helyzetek fellépése során tudjanak időben reagálni, reflektálni és szükség esetén a megszokott mederben folytatódjon a csoportfoglalkozás, azonban, ha valaki negatív érzelmi állapotba kerül, akkor számára is biztosítva legyen a szükséges segítőbeszélgetés igénybevételének a lehetősége.

A csoportfoglalkozásra bevont gyermekek főként szakközépiskolás, gimnazista korosztály. Életkorukat tekintve változó korosztály, 14 éves a legfiatalabb és 20 éves a legidősebb. A csoportfoglalkozáson jelenlévők létszáma mindig az adott osztályközösség létszámától és az aktuális intézményi hiányzástól függ. A bevont személyek között mélyszegénységben élő, hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetűek valamint jómódú gyermekek is megjelennek.

„A csoportfoglalkozást 9. osztályba tartottuk, ami azt jelenti, hogy 14-15 éves gyermekek vettek részt. A foglalkozáson kizárólag az osztály tagjai vehettek részt. Az osztályban 22 diák jár.”³⁶

„Mivel ebbe a kollégiumba az egyik gimnáziumból jönnek a diákok, azt tudni kell, hogy ebbe a gimnáziumban nem biztos, hogy nyolcadik után kerülnek a fiatalok, hanem már jó néhány középiskolát vagy szakközépiskolát megjárta, ahol nem tudtak teljesíteni, kirúgták őket, nem jártak rendesen iskolába. Tehát az itteni átlag életkor a 16 éves és akár 19, 20 éves fiatalok köréből áll össze”³⁷

³⁴ Részlet a szakértő 4 interjúból

³⁵ Részlet a szakértő 1 interjúból

³⁶ Részlet a szakértő 3 interjúból

³⁷ Részlet a szakértő 1 interjúból

„Jelenleg is fut két csoportunk, ahol a korosztály a 16 éves korúak és az a felettiek. Két különböző intézményben.”

A szakértők tapasztalatai alapján megállapítható az, hogy a kapcsolati erőszak prevenciós foglalkozásokon a téma nehézsége ellenére a gyerekek többsége nagyon nyitott, aktív és fellelkesül, amikor rájönnek arra, hogy a foglalkozás az nem egyenértékű a tanórákon megszokott frontális oktatással. A diákoknak lehetőségük és módjuk van a témával kapcsolatos kérdéseiket feltenni és tisztázni.

„Úgy érzem, hogy amikor még bevezettem nekik ezt, először beszéltem nekik arról, hogy lesz egy ilyen foglalkozás akkor volt egy olyan jó hát ezen is túlesünk majd érzése a gyerekeknek, meg hogy jó majd ezen is túlesünk majd, kipipáljuk. De érdekes volt látni azt, ahogy az első foglalkozás meg volt utána annyira fellelkesedtek, nagyon tetszett nekik. Más foglalkozáson is észre lehetett venni, hogy ájtott nekik az, hogy ez nem csak egy frontális oktatás, hanem attól sokkal több. Egy interaktív foglalkozás és hogy nagyon nagy számítunk az ő közreműködésére és ez nagy tetszett nekik. És az első alkalom után már nyert ügyünk volt.”³⁸

„Azt tapasztaltam, hogy a diákok aktívak voltak. Az első alkalommal egy kicsit talán meg voltak szepenve, de ezt annak tudom be, hogy ez a téma elég nehéz és komoly, ezért vittünk különböző játékos feladatokat, amivel oldódhatnak a gyerekek. Passzivitást igazából nem is tapasztaltam senkinél. Nagyon érdekesnek találtam azt, hogy ebbe az osztályba jár két roma származású lány, akik nagyhangúak. Eleinte kicsit tartottam attól, hogy a csoportfoglalkozást el fogják vinni és el fogják nyomni a többieket. Ez a félelmem szerencsére egyáltalán nem igazolódott be. A két lány és nagy segítség volt számunkra. Volt például egy olyan feladat, hogy Maslow piramis kellett alakítani párkapcsolati szükséglet szerint. Első körben egyik diák se szeretett volna beszélni a feladatról. Ez a két lány felváltva elkezdte sorolni, hogy miket írogatott a különböző szükségletekhez. Amint végeztek többen is kedvet kaptak ahhoz, hogy megosszák a gondolataikat.”³⁹

„Érdeklődőek nagyon is. Nagyon érdekes az, amikor a záró körben arra adnak visszajelzést, hogy jó volt, hogy beszélhettünk a témáról, azonban vannak, akik

³⁸ Részlet a szakértő 1 interjúból

³⁹ Részlet a szakértő 3 interjúból

*visszajeleznek, hogy az adott foglalkozás témája erős volt a számukra. Ez persze a téma nehézségének tudható be...*⁴⁰

A szakértők tapasztalatai alapján a mélyszegénységben élő hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetben élő gyermekek valamint a jobb életkörülmények között felnövekvő gyermekek között különbség fedezhető fel a kapcsolati szerepek hierarchiáját és a párkapcsolati tűréshatárt illetően. A szakértők tapasztalatai alapján megállapítható az, hogy hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű diákok párkapcsolati tűréshatára jobban kitolódik egy párkapcsolatban, negatív tapasztalatok során sok alkalommal felmentik a párjukat, az átélt negatív élményeket magyarázattal illetik. A két tényezőre hatással van a szocializáció valamint a szocializáció során elsajátított családi és párkapcsolati minták.

*„Úgy érzem, hogy a romáknál még mindig a nőnek alacsonyabb szerepe van, ahelyett hogy olyan lenne, mint egy átlag kapcsolatban. Több mindent el kell tűrniük esetleg kiszolgáltatottabbak...”*⁴¹

*„Az egyik intézményben hátrányos helyzetű gyerekekkel foglalkozunk. A másik intézmény az egy elit iskola igazából. Máshogy reagálnak a gyerekek teljesen a dolgokra. Amit észrevettem, hogy a hátrányos helyzetben lévőknel ők egy-egy feladatnál elkezdtek védeni a párjukat, hogy de ők ezt azért, meg azért csinálja és bocsánatot is kér utána. És érdekes volt, hogy ugyanezzel a feladattal az elit iskolában a gyerekek teljesen átformálták ezt az egészet, érettebben gondolták végig a feladatokat. Például az intő jeles feladatnál ők 2 csoportra osztották fel azt, hogy mi az, amit esetleg meg lehetne beszélni és mi az, amit már egyáltalán nem. És itt ugye nem jött képbe az, hogy az én pasim már ezt is meg ezt is megtette, és hogy miért is mentem fel őt alóla, meg hogy bocsánatot kért.”*⁴²

„A hátrányos helyzetűeknél jobban kitolódnak a határok, bár ők is érzik, hogy ezek a dolgok, intő jelek nem jól vagy nem szabad, de igen sok esetben felmentik őket, megmagyarázzák. Sajnos a határokat nem látják egyáltalán, van egy nagyjából elképzelésük, de egy 16 éves szerelem nagyon rózsaszín. És persze nagyon számít az, hogy otthonról mit is hoznak. Ugye hogy anyának, apának a párkapcsolata milyen, meg, hogy ha ugye megengedett szokás az hogyha közöttük elcsattan 1-2 pofon az nem

⁴⁰ Részlet a szakértő 4 interjúból

⁴¹ Részlet a szakértő 1 interjúból

⁴² Részlet a szakértő 2 interjúból

is rossz., azt é is megengedhetem. És ez a legnehezebb sokszor, hogy felnyissuk a szemüket, hogy ez miért is nem férhet bele egy egyenrangú kapcsolatba’’⁴³

II.3.2. A speciális fókuszú prevenciós csoportfoglalkozások hatása

A speciális fókuszú prevenciós csoportfoglalkozásoknak a rövid és hosszú távú hatása van. Rövidtávú hatásként a gyerekek elviszik a csoportfoglalkozás során átélt saját élményüket. Emellett a kialakult bizalmi légkör megteremtése miatt az intézményben dolgozó szakemberrel fel tudják venni a kapcsolatot problémájuk megbeszélésére vonatkozóan.

Távolabbi hatása a szakemberek szerint az, hogy az átélt élmények miatt a partnerválasztás során visszatér majd a bántalmazás témakörében elsajátított tudásuk, és így a későbbiek során képesek lesznek felismerni a bántalmazás intő jeleit. A társas kapcsolataikban az egyéni kapcsolati igényeiket képesek lesznek felmérni a diákok.

„Én úgy gondolom, hogy van egy közvetlen és egy távolabbi hatása az egésznek. Merem is remélni azt, hogy itt a... tehát hogy most befejeződött egy hete ez a program, de én úgy gondolom, hogy ezzel kapcsolatosan még le-le fogunk ülni a lányokkal egyenként, hogy mit hozott fel bennük ez a program, és hogy most kijönnek-e még jobban olyan problémák vagy megélt helyzetek, amiket még végig lehet beszélni. A távolabbi hozománya ennek, hogy a partnerválasztásnál eszükbe fog jutni az, hogy mi alapján is válasszanak maguknak partnert, azok alapján, amit mi megbeszéltünk a foglalkozásokon.’’⁴⁴

„Biztos, hogy hatással van a gyerekekre a foglalkozás. Ez mindenkire hatással van. Még arra is, aki úgy tesz mintha nem, mert a téma benne marad a gondolataikba. Az egyik lehet az, hogy amikor a párkapcsolati piramist csináljuk, akkor haza viszik magukkal a feladatot és megcsinálják azt a párjukkal vagy akár valamelyik családtagjukkal, hogy kinek milyen igénye van.’’⁴⁵

„Azt gondolom, hogy számos hatással lehet egy ilyen foglalkozásnak. Elsősorban mivel ezt prevenciós csoportfoglalkozásnak terveztük. Úgy gondolom nagyon fontos az, hogy a későbbiekben, ha a gyermek ne adj’ Isten belekerül, egy bántalmazó kapcsolatban akkor felismerje időben az intő jeleket, illetve tudja azt, hogy melyik

⁴³ Részlet a szakértő 4 interjúból

⁴⁴ Részlet a szakértő 1 interjúból

⁴⁵ Részlet a szakértő 2 interjúból

szervezethez, kihez és hogyan tud fordulni. Másodszor egy ilyen foglalkozáson figyeljük a gyermekek reakcióját, és ha valami aggasztó tapasztalunk, fel tudjuk venni a kapcsolatot a gyermekkel illetve családjával. Ha gyermek vagy a család eddig tabuként tekintett párkapcsolati illetve családon belüli bántalmazásra, lehetőség van arra, hogy a megfelelő szakemberhez továbbítva ezek a korábbi sérelmek feldolgozásra kerüljenek, és ne okozzanak több kárt az érintett személyben.”⁴⁶

„Ez mindig változik, ha a hangulatot tekintjük. Gyakorlatilag a téma dinamikájában is benne van, azaz érzelmi hullámvasút. Viszont nagyon érdekes az, amikor szünetben megszólít valaki és időpontot kér, mondjuk személyes konzultációra. Ilyenkor általában előjön az önértékelési probléma témaköre, de volt olyan is, aki segítséget kért, mert az édesanyja egy ilyen típusú kapcsolatba került. Volt olyan is, aki a szakításának a feldolgozásában kért segítséget, de olyan is előfordult, aki saját maga gyermekbántalmazás áldozata volt. Meglátásom szerint ezért nagyon fontos és kiemelt jelentőségű foglalkozni ezzel a témában, az iskolákban.”⁴⁷

Mindemellett a szakemberek is képesek kiszűrni a csoportfoglalkozáson részvevő diákok közül a bántalmazásban érintettek körét, hiszen a résztvevők között őszinte és nyílt a kommunikáció. Ennek köszönhetően a szükséges segítségnyújtási formákat biztosítják a családon belüli erőszakot vagy a kapcsolati erőszakot megtapasztaló diákok számára az intézményben dolgozó szociális segítők. Abban az esetben, ha a probléma az iskolai segítők kompetenciáját átlépi, akkor delegálják a klienst a szükséges ellátás felé.

„A csoportban is volt, aki el tudta mondani a problémáját, hogy mi történt vele vagy akár az édesanyjával, hogy hogyan is lettek áldozatok. De volt, akiről tudomásunk volt, de nem merte megosztani az átélteteket, de szerintem abban is egy kicsi mag elültetődött, hogy nekem nem kel eltűrnöm dolgokat. És hogy akármennyire is tabu a téma, de erről lehet beszélni. Az is lehet, hogy nem most fogja kimondani ezeket a dolgokat, mert még érlelődik benne, hanem egy kicsivel később. De én úgy gondolom, hogy ennek a magját, ami a legfontosabb tényező, mi ott elültettük számukra.”⁴⁸

„A legelső csoporton volt olyan, aki egyből odajött és jelezte az alkalom után 2-3 fiatal lány, hogy gáz van. Az egyik lány csak érezte, hogy valami nincs rendben,

⁴⁶ Részlet a szakértő 3 interjúból

⁴⁷ Részlet a szakértő 4 interjúból

⁴⁸ Részlet a szakértő 1 interjúból

megfogalmazni nem tudta, de az intőjeles feladatnál érezte, hogy valami nem oké és beszélnie kell a párkapcsolatáról velem.”⁴⁹

„Nagyon érdekes volt az egyik alkalom, relaxációs feladattal kezdtünk. A lényeg az volt, hogy az összes problémát egy lufiba kellett képzelni, amit aztán elengedünk. Ezt követően mikor visszatért a figyelem a terembe, az egyik lány elkezdett zokogni. Ekkor kolléganőnk kiment a lánnyal az irodánkba.”⁵⁰

„Azt gondolom, hogy az érintettek köre teljes mértékben jelen van és megjelenik. Ilyenkor felajánljuk az egyéni segítőbeszélgetés lehetőségét, ahol a probléma típusát feltérképezzük és megpróbálunk a szociális munka eszköztárával reflektálni. Azonban volt már olyan, hogy túlmutatott rajtunk a probléma, de ilyenkor delegáljuk tovább a megfelelő szolgáltatás felé a klienst. Legyen az pszichológus, a krízis ambulancia vagy ugye szükség esetén a gyermekvédelmi jelzőrendszer is beindítjuk.”⁵¹

Összességében megállapítható a szakértőkkel készített interjúk alapján az, hogyha a speciális fókuszú csoportfoglalkozáson megfelelően épül fel a bizalom, akkor a bántalmazás bármely típusát átélt gyermekek, megmerik osztani korábban tapasztalt negatív tapasztalataikat.

II.4. „Mezítlábas lányok” – prevenció a kapcsolati erőszak témakörében a résztvevő diákok szemszögéből

Terepmunkám második részében a bántalmazás megjelenését kívántam vizsgálni a Miskolc városában tanuló olyan fiatalok körében, akik részt vettek a speciális fókuszú prevenciós csoportfoglalkozáson. Kutatásom második részében az erőszak megjelenési formáit, a bántalmazás érintettjeinek tapasztalatait valamint az áldozatok segítségkérésének folyamatát kutattam az interjúzás módszerével. A kutatásom során öt, Miskolc városában tanuló fiatallal vettem fel a kapcsolatot. Az interjúalanyok között magyar és cigány nemzetiségűek is voltak. Az interjúalanyok életkora változó, 16 éves volt a legfiatalabb, és 20 éves volt a legidősebb. Az interjúalanyok 100%-a lány volt.

Dolgozatomban a kapcsolati erőszak prevenciós csoportjainak a hatását vizsgáltam, ezért fontosnak tartottam, hogy olyan diákokkal kerüljek kapcsolatba, akik saját élményű

⁴⁹ Részlet a szakértő 2 interjúból

⁵⁰ Részlet a szakértő 3 interjúból

⁵¹ Részlet a szakértő 4 interjúból

tapasztalatokkal rendelkeznek a csoportfoglalkozásról, majd a csoportfoglalkozáson szerzett élmények hatására egyéni problémájukkal, belső konfliktushelyzeteikkel megkeresik az iskolában dolgozó szociális segítőket. Az alanyok kiválasztása során arra törekedtem, hogy a lehető legtöbb szemszögből tudjam megismerni a témát és olyan fiatalokkal igyekeztem felvenni a kapcsolatot, akiknek már volt bármilyen tapasztalata a bántalmazás átélésével kapcsolatban. Az interjúalanyokhoz a szakértők segítségével jutottam el.

Mivel a kapcsolati erőszak prevenciós csoportfoglalkozásokon résztvevő voltam, így az interjúalanyok élményeikről rendkívül nyíltan meséltek, ami véleményem szerint annak tudható be, hogy a csoportfoglalkozásokon kialakult egy biztonságos légkör. Az alanyok a negatív töltetű sajátélményeik megosztása során viszonylagos megkönnyebbülést tapasztaltak.

II.4.1. Az erőszak megjelenési formái

A diákokkal készített interjúk első dimenziójában az erőszak megjelenésének típusait vizsgáltam. A megkérdezett fiatalok 60%-a számolt be családon belüli erőszakról, 40%-uk pedig a gyermekbántalmazás valamelyik típusának előfordulását említette. A diákok több mint a fele szemtanúja volt annak, hogy édesanyjukat bántalmazzák. A gyermekek ellen irányuló bántalmazás során megjelent az érzelmi, a fizikai valamint a szexuális abúzus formái. Az interjúalanyok közül egy tanuló számolt be arról, hogy a saját párkapcsolatában is tapasztalta már korábban a párkapcsolati erőszak intő jeleit.

„A szüleim között mindig is ment a veszekedés, mondjuk, most már nem történik az, ami régebben... Volt olyan, amikor apa kezét emelt anyára és anya kék-zöld foltokkal vitt engem iskolába... Hiába kérdezte valaki, hogy mi történt, általában azt mondta, hogy elesett vagy figyelmetlen volt. Viszont velem is megtörtént, hogy a volt barátom megütött többször, viszont nem éreztem magam erősnek, hogy otthagyjam...”⁵²

„Anyukámat a nevelőapám gyakran megütötte. Ez olyankor történt, főleg amikor a nevelőapám részeg és kötekedik... Azt hiszem, hogy anyukám a kapcsolati erőszak áldozata volt, de nem csak ő hanem mi is a kistesómmal mert gyakran hallottuk mi történik...”⁵³

⁵² Részlet az interjúalany 1 beszámolója alapján

⁵³ Részlet az interjúalany 2 beszámolója alapján

„Édesanyát mindig ütötte vágta apám. Volt, amikor szavakkal volt, amikor tettekkel is...”⁵⁴

„Szinte mindig talált rá okot apám, amiért megpofozott. Hol a cigi miatt, hol a piercing, hol azért mert lány barátnőm lett... Oka az mindig volt... Olyan mintha sose szeretett volna.”⁵⁵

„Apukám volt az, aki bántott, de nem csak fizikálisan. 6 éves voltam, amikor először hozzámért...”⁵⁶

Az interjúrészletek alapján jól látható, hogy az interjúalanyok a bántalmazási formák különböző típusaival szembesültek. A bántalmazási típusokat minden esetben férfiak követték el.

II.4.2. A bántalmazás érintettjeinek tapasztalatai

Kutatásom második dimenziójában a bántalmazás áldozatainak tapasztalatait, az bántalmazás során átélt élményeiket vizsgáltam. Az interjúalanyaim többsége az általános iskolai tanulmányai során, és a szakközépiskolai tanulmányaik elkezdése során volt részese a bántalmazás valamelyik típusának.

„Borzalmas volt látni, hogy az az ember, akire felnéztem az semmibe veszi anyát. Tehetetlennek éreztem magam.”⁵⁷

„Nagyon megijedtem már az első alkalomnál és csak arra tudtam koncentrálni, hogy elbújjunk a kistesómmal, akit nyugtatgattam.”⁵⁸

„Nálunk, románknál azt hiszik a férfiak, hogy a nőekkel bármit megtehetnek, hogy azok uruk meg parancsolójuk az asszonyaiknak. Nem tudtam mit tegyek, hiába mondtam anyunak, hogy te anyu hagyd ott ezt a hülyét, de nem. A mai napig anyu retteg tőle, hiába már börtönben van.”⁵⁹

⁵⁴ Részlet az interjúalany 3 beszámolója alapján

⁵⁵ Részlet az interjúalany 4 beszámolója alapján

⁵⁶ Részlet az interjúalany 5 beszámolója alapján

⁵⁷ Részlet az interjúalany 1 beszámolója alapján

⁵⁸ Részlet az interjúalany 2 beszámolója alapján

⁵⁹ Részlet az interjúalany 3 beszámolója alapján

„Félek tőle a mai napig és közben megvetem és haragszok rá. Próbálok erős lenni, de ez nem mindig megy. Nem is mertem elmondani sokáig, hogy mi történik.”⁶⁰

„A legfurcsább az egészben, hogy én azt hittem ilyen egy apa-lánya kapcsolat, hogy az, ami történik velem az normális. Ahogy nagyobb lettem akkor láttam, hogy egy valóban normális apa az nem nyúl a gyerekéhez. Az óvja és félti, nem, úgy ahogy ő tette ezt velem. Megalázó volt. Szinte ledermedtem és sokáig csak magamat hibáztattam.”⁶¹

A megkérdezett gyermekek megaláztatást, dühöt, ijedtséget, felháborodást, csalódást, tehetetlenséget és önvádaskodást éltek át a bántalmazás során. A traumák átélése során volt, aki ledermedt az átélt események következtében.

II.4.3. Az áldozatok segítségkérésének folyamata

Kutatásom harmadik dimenziójában az áldozatok segítségkérésének folyamatait ismertetem. Az interjúalanyok a speciális fókuszú csoportfoglalkozás után, mertek személyes segítséget kérni az iskolában dolgozó szakemberektől. Meglátásom szerint ez a csoportfoglalkozáson kialakított biztonságos légkörnek, valamint a témában jártas és jól felkészült szakemberek szakmai tudásának tudható be.

„Én csak most mertem elmondani tanárnőnek, hogy mi történt velem az egyik óra után. Belül szinte reszkettem és megviselt az egész, viszont nagyon jól esett, hogy észrevette a tanárnő, hogy valami nem oké. Aztán az óra után már beszélgettünk is, ami nagyon jót tett.”⁶²

„Nehéz volt, szorongtam, de meg kellett tennem, hogy merjek végre beszélni valakivel. Anyával is beszélt a segítő néni és végre anya is elment és segítséget kért a Krízisambulancián is. Azóta biztonságban vagyunk.”⁶³

„Én csak a foglalkozáson mondtam el, hogy nálunk mi volt otthon. De jó tudni, hogy már tudom, kihez forduljak, majd ha baj van.”⁶⁴

⁶⁰ Részlet az interjúalany 4 beszámolója alapján

⁶¹ Részlet az interjúalany 5 beszámolója alapján

⁶² Részlet az interjúalany 1 beszámolója alapján

⁶³ Részlet az interjúalany 2 beszámolója alapján

⁶⁴ Részlet az interjúalany 3 beszámolója alapján

„Az iskolában meséltem el tanárnőnek, ő volt, aki segített elmenni otthonról. Már biztonságban érzem magam.”⁶⁵

„Osztályfőnöknek mondtam el, aztán mondta, hogy beszéljünk erről a szociális segítőnek is. Az osztály előtt erről nem mertem beszélni. Most pszichológushoz is járok. Anyával elmentünk és új életet kezdtünk.”⁶⁶

A gyerekek 80% tartott igényt a csoportfoglalkozást követően az iskolai szociális segítővel folytatott személyes konzultációra. A segítő szakemberek azokban az esetekben, amikor tudták, továbbirányították a tanulókat, hogy a legmegfelelőbb segítséget megkapják belső dilemmájuk, problémájuk megoldásához. Szükség esetén a hatósági intézkedésre is sor került.

Összességében megállapítható az, hogy a prevenciós csoportfoglalkozások hatására a tanulók és a szakemberek között magas fokú bizalmi kapcsolat épült ki. A tanulók korábban nem mertek beszélni a családon belül átélt negatív élményeikről. A segítségkérés során minden tanuló kellőképpen nyitottságot ahhoz, hogy élményeikről egyénieset kezelés során vagy csoportfoglalkozás során beszéljen. Az interjúalanyok felismerték azt, hogy a korábban „biztonságosnak vélt” otthon falai között zajló eseményekről a saját megkönnyebbülésük miatt szükséges nyíltan kommunikálni.

⁶⁵ Részlet az interjúalany 4 beszámolója alapján

⁶⁶ Részlet az interjúalany 5 beszámolója alapján

Összegzés

Dolgozatomban a bántalmazás megjelenését szemléltettem Miskolc városában tanuló, hátrányos helyzetű középiskolás fiatalok körében. Kutatásom első lépéseként a témához kapcsolódó szakirodalmat összegeztem, amely a *Bántalmazás elméleti háttere* című fejezetben olvasható.

Terepmunkám során a bántalmazás kérdéskörét vizsgáltam. Kutatásom első részében a MESZEGYI Család és Gyermekjóléti Központ Óvodai és Iskolai Szociális Segítő Munkacsoport által lehetőségem nyílt Miskolcon a 2020/2021-es tanév valamint a 2021/2022-es tanév során részt venni a kapcsolati erőszak témakörében szervezett iskolai prevenciós foglalkozásokon. A prevenciós csoportok működését egyrészt a megfigyelés módszerével másrészt szakértői interjúk elkészítésével vizsgáltam. Kutatásom második részében négy félig strukturált interjút készítettem Miskolcon és Miskolc Járásában dolgozó óvodai és iskolai szociális segítőkkel. Kutatásom harmadik részében a bántalmazás megjelenését vizsgáltam a Miskolcon tanuló azon fiatalok körében, akik részt vettek a speciális fókuszú prevenciós csoportfoglalkozáson.

A „Mezítlábas lányok” fantázianevet viselő kapcsolati erőszak témakörében megrendezett prevenciós csoportfoglalkozások a miskolci köznevelési intézményekben a területen jártas iskolai szociális segítő szakember ajánlására valamint a köznevelési intézményekben dolgozó pedagógusok kérésére valósultak meg. A foglalkozások elsődleges célja, hogy a közoktatási intézményekben tanuló fiatal lányok ismereteket szerezzenek a kapcsolati erőszak témakörében, mindemellett, hogy megvilágítást kapjanak arról, hogy milyen ismérvei vannak az egyenrangú és a hierarchián alapuló kapcsolatnak. Továbbá, hogy elsajátítsák az asszertívabb, önérvényesítőbb viselkedés kialakítását, megtanulhatják a bántalmazáshoz kapcsolódó erős érzelmek (düh, gyász, félelem) kezelését valamint elsajátítsák a kapcsolati erőszak figyelmeztető jeleit.

A nehéznek tűnő téma megbeszélése élményközpontú módszerrel kerül levezetésre, így a diákok új nézőpontok kialakítását sajátítják el, mivel a tematikus alkalmak megbeszélése során lehetőségük adódik reflektálni az aktuális témára vonatkozóan, így képes a személyiségük és a társas kompetenciájuk formálódni. Ennek köszönhetően a fiatalok tudatosabbá válnak a saját környezetüket és párkapcsolatukat illetően.

A csoportfoglalkozásra szakközépiskolás, gimnazista lányok vesznek részt, aki 14-20 éves korosztályt érintik. A bevont személyek között mélyszegénységben élő, hátrányos és

halmozottan hátrányos helyzetű valamint jobb életkörülményekkel rendelkező gyermekek is egyaránt megjelennek.

Terepmunkám második részében a bántalmazás megjelenését kutattam a Miskolc városában tanuló azon fiatalok körében, akik részt vettek a speciális fókuszú prevenciós csoportfoglalkozáson. Kutatásom második részében az erőszak megjelenési formáit, a bántalmazás érintettjeinek tapasztalatait valamint az áldozatok segítségkérésének folyamatát az interjúzás módszerével kutattam. A kutatásom során öt, Miskolc városában tanuló személlyel vettem fel a kapcsolatot. Az interjúalanyok között magyar és cigány nemzetiségű lányok is voltak. Az interjúalanyok életkora változó, 16 éves volt a legfiatalabb, és 20 éves volt a legidősebb. Az interjúalanyokhoz a szakértők segítségével jutottam el.

A diákok több mint a fele szemtanúja volt annak, hogy édesanyjukat bántalmazzák. A gyermekek ellen irányuló bántalmazási formák közül megjelent az érzelmi, a fizikai, valamint a szexuális abúzus. Az interjúalanyok közül egy tanuló számolt be arról, hogy a saját párkapcsolatában is tapasztalta már korábban a párkapcsolati erőszak intő jeleit. A bántalmazási formákat gyakorlatilag minden esetben férfiak követték el. A megkérdezett gyermekek megaláztatást, dühöt, ijedtséget, felháborodást, csalódást, tehetetlenséget és önvádaskodást éltek át az online térben történő bántalmazás során. A traumák átélése során volt, aki ledermedt az átélt események következtében. Az interjúalanyoknak a 80%-a a speciális fókuszú csoportfoglalkozás után, személyes segítséget kérni az iskolában dolgozó szakemberektől, amely a csoportfoglalkozáson kialakított biztonságos légkörnek, valamint a témában jártas és jól felkészült szakemberek szakmai tudásának volt köszönhető.

Véleményem szerint a közoktatási intézményekben rendkívül fontos, hogy az ilyen típusú prevenciós foglalkozások teret kapjanak, hiszen a tanulóknak lehetősége van arra, hogy beszéljenek arról, hogyha a „védelmet nyújtó” otthon falai között mégsem érzik magukat biztonságban. Mindemelllett a gyermekek elsajátíthatják annak a képességét, hogy a későbbi párkapcsolataikat jobban alakítsák. A vizsgált csoportok esetén ez utóbbi következményt csak a jövőben megvalósuló utánkövetéses módszerrel lehet vizsgálni és alátámasztani, ami személyes terveim között szerepel is. Ezenfelül az ilyen típusú foglalkozások a tapasztalatok alapján azért is bizonyultak rendkívül hasznosak, mivel a segítőkkel kialakult bizalmi légkör hatására azóta a diákok bátrabban merik saját problémájukkal, dilemmájukkal vagy belső konfliktushelyzetükkel az iskolában dolgozó szakembereket felkeresni, hozzájuk tanácsért fordulni egyéni segítőbeszélgetés keretében.

Meglátásom szerint minden serdülőkorú lánynak szüksége lenne egy ilyen foglalkozás sorozaton részt vennie, sajátélményt szereznie. Ennek révén megoszthatnák a témával kapcsolatos gondolataikat és nem kellene a bántalmazásra tabu témaként tekinteniük, valamint a traumatizált gyermekek így jobban a segítő szakemberek szeme elé kerülnének. Itt nyilván felmerül annak a kérdése, hogy vajon van-e elegendő témában jártas iskolai szociális munkás és a mindennapi feladatellátásaik mellett képes lesz-e vállalni az ilyen típusú prevenciós csoportfoglalkozássorozatok megszervezését és lebonyolítását. Továbbá mivel a bántalmazás valamint a párkapcsolatok kihívásai nem csak a lányokat érinti, ezért lehet, hogy érdemes lenne a későbbiek során elgondolkodni azon, hogyan kellene kidolgozni a fiúk számára is hasonló típusú prevenciós foglalkozássorozatot.

Irodalomjegyzék

Bessel Van Der Kolk: A test mindent számon tart. Az agy, az elme és a test szerepe a traumafeldolgozásban. Ursus Libris Kft. 2020. 8-396. o.

Boros Julianna (2019): Az iskolai szociális munka és az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenység. In: Boros J. (szerk.): Az iskolai szociális munka alapjai. Oktatási segédanyag iskolai szociális munkások, óvodai és iskolai szociális segítők, pedagógus és szociális képzésekben résztvevők és dolgozó szakemberek számára. Digitális tankönyv. Pécsi Tudományegyetem BTK Közösségi és Szociális Tanulmányok Tanszék, Pécs. 5–8. o.

Butchart, A., Harvey, A.P., Mian, M., & Furniss, T. (2006). Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence. Geneva, World Health Organization and International Society for Prevention Child Abuse and Neglect.
http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43499/1/9241594365_eng.pdf

Kuritárné Szabó Ildikó, Tisljár-Szabó Eszter: Úgy szerettem volna ha nem bántottak volna. A családon belüli gyermekkori traumatizáció: elmélet és terápia. Budapest, 2015. 13-52. o.

Merza Katalin, Kuritárné Szabó Ildikó (2012): A disszociáció hagyományos és új megközelítése. Psychiatria Hungarica 27: (1), 18-28. o.

MOGYESZ (MÓDSZERTANI GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLATOK ORSZÁGOS EGYESÜLETE) [2006]: Kézikönyv a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtók számára a gyermekekkel szembeni rossz bánásmóddal kapcsolatos esetek ellátásához és kezeléséhez. Budapest. http://www.okm.gov.hu/letolt/kozokt/bantalmazas_kezikonyv_080409.pdf (2021.11.12.)

Ujhelyiné Nagy Anikó – Kuritárné Szabó Ildikó: Az ártalmas gyermekkori élmények hatása a felnőttkori egészségi állapotra – szakirodalmi összefoglaló. Mentálhigiéné és Pszichoszomatika 21 (2020) 1, 1-36. o.

Máté Zsolt: Iskolai szociális munka In: Boros J. (szerk.): Az iskolai szociális munka alapjai. Oktatási segédanyag iskolai szociális munkások, óvodai és iskolai szociális segítők, pedagógus és szociális képzésekben résztvevők és dolgozó szakemberek számára. Digitális tankönyv. Pécsi Tudományegyetem BTK Közösségi és Szociális Tanulmányok Tanszék, Pécs. 134–161. o.

Internetes hivatkozások

https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf (2021.11.09.)

https://nane.hu/wp-content/uploads/miert_marad_2015.pdf (2021.10.20.)

<https://nane.hu/fiataloknak/parkapcsolati-eroszak/> (2021.10.20.)

https://www.ksh.hu/szamlap/életünk_csbe.html?lang=hu (2021.10.20.)

<https://unicef.hu/bantalmazas/kisokos> (2021.10.20.)